

KAJIAN FILOLOGI SÁHÁ TÁTÁ CĀRĀ PANGRAKITING WANGSALAN, SĒRAT IBĒR-IBĒR SÁHÁ WAOSAN GANCARAN ING SĒRAT WĒDHĀ PANGRIPTĀ

PHILOLOGY STUDY AND EXPLANATION HOW TO CREATE PERSONAL LETTERS, WANGSALAN AND READING NARATION TEXT IN SĒRAT WĒDHĀ PANGRIPTĀ

dèning: Ruth Vivi Anita, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta
ruthvivia@gmail.com

SariningPanalitèn

Ancasing panalitèn mêniká kanggé: (1) ngandharakên *deskripsi naskah SWP*, (2) ndamêl *transkripsi teks SWP*, (3) ndamêl *transliterasi sáhá suntingan teks SWP*, (4) ndamel *terjemahan teks SWP*, (5) ngandharakên tātá cārā pangrakiting ukārā ing *teksSWP*. Panalitèn mêniká ngginakakên *metode panalitèn filologi modern sáhá metode panalitèn deskriptif*. Asiling panalitèn mêniká inggih (1) *naskah* minangkā *naskah* Jawa Énggal ingkang umuripun kintên-kintên 96 taun; (2) *transliterasi SWP* dipungarap kanthi ngéwahi sêratan aksārā Jáwā dhatêng aksārā Latin; (3) kapanggihakên wolu têmbung ingkang dipun-*sunting*; (4) kapanggihakên tigā bab isining *teks SWP* inggih mêniká ngéwrat tātá cārā pangrakiting ngiket ukārā mawi wangsalan, damêl sêrat ibêr-ibêr utawā kintunan, sáhá anggít-anggít ukārā nganggé ukārā gancaran.

Pamijining têmbung : kajian, filologi, tātá cārā pangrakiting, wangsalan, sêrat ibêr-ibêr, gancaran, teks SWP

Abstract

The aims of research were to: (1) explain the description of Sêrat Wédhā Pangripta (SWP) script, (2) make transcription text of SWP, (3) make transliteration and editing text of SWP, (4) make translation text of SWP, (5) explain the method arrange word of SWP. This research used some methods, those were modern philology research method and descriptive research method. The result of this research were: (1) This script was a Java script in a new age of approximately 96 years; (2) the transliteration made by changing the text from Javanese letter to Latin letter, (3) it was found eight edited words, (4) it is found three chapter, it were how to create wangsalan, personal letters and arrange sentences in naration text.

Keywords: philology study, explanation how to create, wangsalan, personal letters and reading naration, text SWP

PURWĀKĀ

Panalitèn mêniká naliti *naskah* kanthi jinis isi andharaning *teks*-ipun sastrā, inggih mêniká *Sêrat Wédhā Pangripta* (ingkang salajêngipun dipunsêrat *SWP*). *Naskah SWP* mêniká kasimpên wontèning *Perpusatakaan Rumah Budaya Tembi* kanthi nomêr 2358/LSJ/HD/2000.

Naskah SWP dados *sumber data* panalitèn kanthi pawadan: (1) *Naskah SWP* kalêbêt *naskah* cithak basa Jawi gagrag enggal saéngga saged dipunmangretosi, (2) Dhapukan *teks SWP* mêniká gancaran saénggā langkung gampil

dipunmangrêtosī jalaran kaandharakên kanthi bāsā padintênan, (3) Kawontênaning *naskah* taksih saé dèrèng risak saénggā sagêd cêthā kawaos *teks*-ipun, punāpā déné *naskah* mênikā kalêbêt *naskah* kinā ingkang umuripun sampun 90 taun.

Adhêdhasar pawadan ing nginggil, panalitèn mênikā katindakakên tumrap *naskah SWP*. Salah satunggaling lampah panalitèn ingkang sagêd nggampilakên nliiti *naskah SWP* inggih lampah panalitèn *filologi*. Lampahing panalitèn *filologi* ingkang katindakakên inggih

mênikå (1) inventarisasi naskah, (2) deskripsi naskah, (3) transkripsi tek (4) damêl *suntingan teks* kanthi damêl *aparatur kritik*, (5) damêl *terjemahan-ipun*, sâhå (6) *analisis isining teks*. Lampah *inventarisasi naskah* wontên ing panalitèn mênikå kanggé mangrêtosi gunggunging *naskah* sâhå papan panyimpêning *naskah* lan botên katindakakên inventarisasi naskah kanthi langkung lèbêt.

GÊGARAN TEORI

Baroroh-Baried (1985: 1), ngandharakên bab *filologi* asalipun saking bâså *Yunani philologia*, ingkang dumados saking têngbung *philos* kaliyan *logos*. Têngbung *philos* têngêsipun “cinta; rêmên” sâhå *logos* têngêsipun “ilmu; kawruh”. Têngêsipun “rêmên wicantên”, lajêngng rêmbåkå dados “rêmên sinau”, “rêmên dhatêng ngèlmi”, lajêng dados “rêmên nyêrat”. Wondéné Djamaris (2002: 3), pangêrtosan *filologi*, inggih mênikå kawruh ingkang *objek* panalitènipun *naskah-naskah* lami.

Saking andharan ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutanipun bilih *filologi* inggih mênikå ngèlmi ingkang dipunginakakên kanggé sarånå nyinaoni bab bâså, kasusastran, sâhå kabudayan saking asiling kabudayan masarakat ing jaman rumiyin ingkang wujudipun *naskah* (*naskah kinå*).

Sabên ngèlmi mênikå wontên *objek* panalitènipun. *Objek* panaliten *filologi* mênikå kapérang dados kalih inggih mênikå *teks* sâhå *naskah* (Baroroh-Baried, 1985: 3). Andharan Baroroh-Baried (1994: 55) ugi ngandharakên bilih *naskah* inggih mênikå barang *konkret* ingkang sagêd dipuntingali utåwå dipuncêpêng.

Wondéné Djamaris (2002: 3) ngandharakên *naskah*, inggih mênikå sadåyå *bahan* sêratan astå têtilaraning pårå leluhur ingkang kasêrat ing kêrtas, ron tal (lontar), kulit kajêng, mênåpå déné pênjalin. *Naskah* ugi dipunsêbut *kodeks*, inggih mênikå gulungan utawi buku sêratan astå, ingkang mên dhêt *bahan* saking *teks-tek klasik*.

Wondéné *naskah* Jawi sagêd kapérang miturut basanipun, wujuding *teks* utawi dhapukaning *teks* sâhå aksaranipun. Miturut basanipun *naskah* Jawi wontên *naskah* Jawi Kinå, *naskah* Jawi Tengahan, sâhå *naskah* Jawi Énggal. Miturut wujuding *teks* utawi dhapukaning *teks*, *naskah* Jawi mênikå kapérang dados tiga, inggih mênikå *teks* dhapukan sêkar, *teks* dhapukan gancaran sâhå *teks* dhapukan pawicantênan (*drama*). *Naskah* Jawi miturut aksaranipun sagêd kasêrat kanthi aksårå Jåwå, aksårå Arab Pegon sâhå aksårå *Latin* (Mulyani, 2010:2-3).

Saking katrangan ing nginggil ingkang dados *objek* panalitèn inggih mênikå *naskah SWP*. *Naskah SWP* ingkang dipunginakakên awujud sêratan cithak kasêrat wontên ing dlancang kanthi *teks* dhapukan gancaran sâhå kasêrat mawi aksårå Jåwå. *SWP* mênikå koleksi *Museum Tembi* kanthi kode 2358/LSJ/HD/2000.

Wontên ing panalitèn *filologi*, wontên ancasing panalitèn. Ancasing *filologi* dipunpilah dados kalih, inggih mênikå ancas *umum* sâhå ancas *khusus* Baroroh-Baried (1985: 7) Ancasing panalitèn *filologi* umum inggih mênikå (1) kanggé mangrêtosi kasiling kabudayan bângså lumantar *karya sastra-nipun*, (2) kanggé mangrêtosi makna sâhå *fungsi teks*, sâhå (3) kanggé ngandharakên piwulang luhur kabudayan

jaman rumiyin. Wondéné ancasing panalitèn *filologi khusus*, inggih mênikâ (1) kanggé damêl *suntingan teks*, (2) kanggé mangrêtos *sejarah dumadosipun teks* sâhâ pangrémbaganipun.

Ancasing panalitèn filologi tumrap *naskah SWP*, inggih mênikâ ndadosakên *naskah SWP*, nggambarakên kawontênaning *naskah SWP*, ndamêl *transkripsi sâhâ* alih aksarâ utawi *transliterasi, suntingan teks, sâhâ* asiling *terjemahan teks*. Wondéné isining *teks* sagêd dipunmangrêtos kanthi carâ ngandhakên isining *teks SWP*.

Lampahing panalitèn *filologi* ingkang dipuntindakakên wontên ing panalitèn mênikâ inggih mênikâ (1) *inventarisasi naskah*; (2) *deskripsi naskah*; (3) damêl *transliterasi* utawi alih aksara; (4) damêl *suntingan teks*; (5) damêl *terjemahan teks* utawi alih bâsâ; (6) *analisis* isining *teks*.

Analisis isi ingkang karêmbag wontêning panalitèn mênikâ gayut kaliyan tâtâ carâ pangrakiting wangsalan, sêrat ibêr-ibêr sâhâ waosan gancaran. Wangsalan inggih mênikâ têtêmbungan utawi unên-unên ingkang saèmpér cangkriman kanthi mratêlakakên batangan utawi têtêbusanipun kanthi sarânâ sinandhi (Sutardjo, 2008: 105). Miturut Padmosukotjo (1982: 72-74) wangsalan kapérang dados gangsal jinis inggih menika Wangsalan lâmbâ, rangkêp, padinan, êdi pèni, sâhâ sinawung ing têtêmbang.

I. CÂRÂ PANALITÈN

Panalitèn mênikâ ngginakakên *metode deskriptif* ingkang ancasingipun kanggé *mengkaji* sâhâ ngandharakên isining *teks SWP* kanthi *objektif* ingkang ngéwrat carâ pangrakiting wangsalan, sêrat ibêr-ibêr sâhâ waosan gancaran.

NaskahSWP ingkang kasimpên ing *Perpustakaan Rumah Budaya Tembi Kabupaten Bantul DIY* kanthi nomêr *kode2358/LSJ/HD/2000*. Sinêrat mawi aksara Jawa cithak ngginakakên basa Jawi gagrag énggal. *Teks SWP* sinêrat kanthi dhapukan gancaran.

Anggênipun ngêmpalakên *data* wontên panalitèn mênikâ ngginakakên studi kapustakan (maos sâhâ nyathêt) sâhâ *pengamatan langsung* (ningali *sumber data* panalitèn wontên papan panyimpênipun). *Teknik* ngêmpalakên *data* wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakân lampahing panalitèn *filologi*. Lampahing panalitèn mênikâ katindakakên makatên 1) *inventarisasi naskah*, 2) *deskripsi naskah*, 3) *transliterasi teks*, 4) *suntingan teks* saha 5) *terjemahan teks*.

Carâ *analisis data* ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikâ, inggih *analisis deskriptif*. *Teknik analisis* kasêbut dipunpilih amargi njumbuhakên kaliyan ancasing panalitèn mênikâ, inggih kanggé ngandharakên isining *teks SWP*. Caranipun *analisis data* ing panalitèn mênikâ wontên sakawan, inggih mênikâ 1) *reduksi data*, 2) *klasifikasi data*, 3) *display data*, sâhâ 4) *penafsiran* utawi *interpretasi* (Kaelan, 2005: 68).

Caranipun ngêsâhâkên *data* wontên panalitèn kanthi *validitas sâhâ reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *validitas semantik*. *Uji reliabilitas* ingkang dipuntindakakên inggih mênikâ *reliabilitas intrarater Reliabilitas interratter* ugi dipuntindakakên, inggih kanthi carâ pados tiyang sanès kanggé paring têtimbangan nalikâ panalitèn dipunlampahi. *Teknik interratter* ugi

dipuntindakakên kanthi pados têtimbanganing *verifikasi pakar*, inggih mênikâ dhatêng *dosen* ingkang mumpuni ing *bidang filologi*, inggih mênikâ *dosen pembimbing* ingkang paring panjurung ing panalitèn mênikâ.

ASILING PANALITÈN SÀHÀ PIRÈMBAGAN

Inventarisasi wontên ing panalitèn mênikâ katindakakên kanggé mangrêtosi gunggungipun *naskah sâhà* wontên pundi kémawon *naskah* kasimpên. Andharan *inventarisasi* botên kaandhar amargi *naskah* ingkang langsung kapiji sâhà botên katindakakên *inventarisasi* ingkang langkung lèbêt.

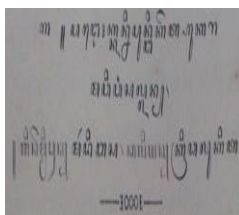
Kawontênaning *naskah SWP* taksih saé sâhà sagêd dipunwaos. *Naskah*-ipun taksih jangkêp, jilidanipun taksih saé. Adhêdhasar katrangan wontên ing *naskah*, *naskah SWP* kawêdhalakêndéning Kridha Ukara rikâlâ taun 1928.

Teks SWP kasêrat kanthi dhapukan gancaran. Sêrataning *naskah SWP* ngginakakên aksârâ Jâwâ cithak kanthi ngginakakên *font* tulâdhâ jêjêg déning R.S. Wihananto. Bâsâ ingkang dipunginakakên wontên ing *teks* inggih mênikâ bâsâ Jawi gagrag énggal kanthi ragam krâmâ. Jinising *bahannaskah* inggih mênikâ dlancang HVS. Wondéné jinising *teks SWP* kalêbêt *teks* sastrâ.

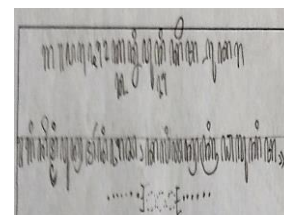
Lampah salajêngipun inggih mênikâ *transkripsi*. *Transkripsi* dipuntindakakên kanthi metode *transkripsi diplomatik*, inggih mênikâ *metode* ingkang anggènipun damêl alih tulis sêrataning *teks* ingkang kasêrat mênâpâ wontênipun kados déné sêrataning *teks*-ipun

kanthi aksârâ ingkang sami, nangingwontên ing pérangan tartamtu kados tâ ukuran, sikap ing aksârâ botên sami. *Transkripsitumrap SWP* katindakakên supados damêl *naskah* ingkang awujud sêratan carik. Wondéné tulâdhâ asiling *transkripsi tumrap teks SWP* kados ing ngandhap mênikâ.

Teks SWP

Asiling *Transkripsi Teks SWP*

Lampahing panalitèn salajêngipun inggih mênikâ ndamêl *transliterasiteks*. *Metode* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *metodetransliterasi standar*. *Transliterasi standar* dipuntindakakên kanthi cârâ ngéwahi aksârâ *teks SWP* ingkang ngginakakên aksârâ Jâwâ dhatêng aksârâ Latin kanthi adhêdhasar *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan*.

Salajêngipun, katindakakên *suntingan teks*, inggih mênikâ nglêrêsakên têtêmbungan ingkang botên trêp panyêratipun adhêdhasar *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939). *Suntingan teks* ingkang dipuntindakakên wontên ing panalitèn mênikâ kanthi ngéwahi aksârâ, nambahi aksârâ, ngurangi aksârâ sâhà nggantos aksârâ (Darusuprta, 2002: 27).

Wondéné pandom *suntingan* dipundamêl kanthi awujud tândhâ-tândhâ. Tândhâ-tândhâ ingkang dipunginakakên miturut Mulyani (2009:29) kaandharakên kados ing ngandhap mênikâ.

1. {.....} tândhâ mênikâ dipunginakakên minângkâ tândhâ bilih wontên ingkang dipunkirangi aksârâ mênâpâ déné têngbungipun.
2. (.....) tândhâ mênikâ dipunginakakên minângkâ tândhâ bilih wontên ingkang dipuntambahi aksârâ mênâpâ déné têngbungipun.
3. <.....> tândhâ mênikâ dipunginakakên minângkâ tândhâ bilih wontên ingkang dipungantos aksârâ utawi têngbungipun.
4. Anggènipun nyêrat nomêr ing sabên *aparât kritik* ngginakakên ângkâ Arab ingkang kasêrat aksârâ Latin (¹, ², ³, ⁴, ... lsp).

Saking asiling *transliterasi* sâhâ *suntingan teks*, kapanggihakên 8 têngbung ingkang dipun-*sunting*. Wondéné tulâdhâ asiling *transliterasi* sâhâ *suntingan* kados ing ngandhap mênikâ.

Tabel 1. Asiling *transliterasi* sâhâ *suntingan teks SWP*

Asiling Transliterasi
Kridhâlukitâ: “Nun inggih sampun nyamlêng, kulâ sampun lajêng mangrêtos, sapunikâ upami damêl ingkang sêkar mâ(n) ³ câpât kadospundi. Rak inggih boten wontên
Asiling Suntingan
Kridhâlukitâ: “Nun inggih sampun nyamlêng, kulâ sampun lajêng mangrêtos, sapunikâ upami damêl ingkang sêkar mâcâpât kadospundi. Rak inggih boten wontên

Salajêngipun mênikâ, têngbung-têngbung ingkang dipun-*sunting* kaandharakên wontên ing *aparât kritik* minângkâ tanggêl jawab *ilmiah* tumrap *teks SWP*. Têngbung-têngbung ingkang dipunsunting kados ing ngandhap mênikâ.

Sadèrèngipun	Sasampunipun
---------------------	---------------------

dipun-sunting	dipun-sunting
goné	nggoné
goné	nggoné
mâncâpat	mâcâpat
goné	nggoné
mangkonâ	mangkânâ
mâncâpat	mâcâpat
minongkâ	minângkâ
goné	nggoné

Lampahing panalitèn salajêngipun inggih mênikân damêl *terjemahan teks*. *Terjemahan* wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakên *terjemahan harfiah*, isi, sâhâ*bebas*. Anggènipun ngginakakên *terjemahan harafiah* adhêdhasar *Baoesastra Djawa* (1939), manawi botên sagêd ka-*terjemah*-akên mawi *terjemahan harfiah* lajêng ngginakakên *terjemahan* isi utawi *makna sâhâ terjemahan bebas* kanthi nggatosakên *konteks*. Wondéné tulâdhâ asiling *terjemahan* kados ing ngandhap mênikâ.

Tabel 3. Asiling *Terjemahan*

Asiling Suntingan Teks
Mardibâsâ: “Aku njurungi ênggonmu nganggo dhasar pasâjâ mangkânâ iku kanggo wong anom tabêri têtakon iku prayogâ bangêt. Ing mêngko kalawan dhanganing atiku minangkani panjalukmu sêsurupan, bab ngrakit ukârâ wangsalan mau, nanging iya mung sagaduké kawruhku.
Asiling Terjemahan Teks
Mardibâsâ : “Saya menyetujui caramu menggunakan dasar sederhana agar orang muda rajin bertanya itu sangat bagus. Nantinya dengan kesadaran hatiku meminta pengetahuan, tentang menyusun kalimat <i>wangsalan</i> tadi, tetapi hanya semampunya pengetahuanku.

Salajêngipun mênikâ, damêl *analisis teks*. *Analisis teks SWP* dipuntindakakên kanthi ngrêmbag isining *teks SWP* ingkang gayut

kaliyan tâtâ cara pangrakiting wangsalan, sêrat ibêr-ibêr sâhâ waosan gancaran.

1. Ngikêt ukârâ mawi wangsalan

Wangsalan inggih mênikâ têtêmbungan utawi unén-unén ingkang saèmpér cangkriman kanthi mratêlakakên batangan utawi têtusanipun kanthi sarâna sinandhi (Sutardjo, 2008: 105). Miturut Padmosukotjo (1982: 72-74) wangsalan kapérang dados gangsal jinis, inggih mênikâ wangsalan lâmbâ, rangkêp, padinan, èdi pèni sâhâ wangsalan sinawung ing têtembang. Pathokan ngrakit wangsalan kabédakên miturut jinisipun.

Wangsalan sinawung ing têtembang, wangsalan ingkang kaikêt déning pathokan-pathokan têtembang saéngga gunggunging larik, wandâ sâhâ purwâkanthi wontên ing pungkasaning gâtrâ (dhong-dhing) cocog kaliyan paugêran têtembang. Prayoganipun ngikêt ukârâ ngginakakên wangsalan, jarwanipun bécikipun turut, sampun ngantos wolak walik. Prêlunipun mangrêtosî paugêranipun, salajêngipun dados dhanganakên ingkang maos, déning gampil anggoné nyurâsâ. Tuladhanipun têtembang wangsalan pâtrâ wisâ = kêmadhuh.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

(1) Rênggan graning pudyastan /^{mustâkâ masjid}/

1. 2. 3. 4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

(2) Garwéng karNâ, /^{surti kanthi}/ **(3) ran sulistyâning èstri** /^{ayu}/ **pustâkâ kanthi pudyayu** /

1. 2. 3. 5. 6. 7./

(4) sarâra munggéng wréksâ /^{êri}/ **tumandukâ marang ing sirari ningsun.**

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. /

(5) jayéng sastrâ nawung gitâ /^{carik}/ **ki carik sutrâ martasih**

Lampahipun madosi wangsalan sinawung

ing têtembang Pangkur dipundamêl *tabel* rumiyin

antawasipun ing *tabel* 4 kapérang sinandhi sâhâ batanganipun. Mênawi sampun kasêrat sinandhi sâhâ batangan miturut kanthi têtembang pangkur mênikâ salajêngipun madosi wangsalanipun wontên ing *tabel* 5.

Tabel 4. Sinandhi sâhâ batanganipun wangsalan sinawung ing têtembang Pangkur

No.	Sinandhi	Batangan
(1)	Rênggan graning pudyastan	mustâkâ masjid
(2)	Garwéng karnâ	surti kanthi
(3)	ran sulistyâning èstri	ayu
(4)	sarâra munggéng wréksâ	êri
(5)	jayéng sastrâ nawung gitâ	carik

Tabel 5. Wangsulân saking têtembang Pangkur

Wangsulânipun →	(1)	pustâkâ
	(2)	Kanthi
	(3)	Pudyayu
	(4)	Sirari
	(5)	Carik

1) Rênggan graning pudyastan

Wangsalan ing nginggil inggih mênikâ /*rênggan graning pudyastan*/ ingkang têtêgêsipun *hiasan hidung di tempat sembahyang*. Batanganipun cangkriman *rênggan graning* inggih mênikâ *mustâkâ masjid*, ingkang têtêgêsipun *hiasan yang berada di atas masjid*. Wangsalan mênikâ guru wilanganipun cacahing wontên 8 ingkang tibaning lagu /a/. Wangsulânipun wontên ing gâtrâ katêlu, inggih mênikâ *pustâkâ* ingkang kapêndêt saking têtembang *mustâkâ*.

2. Damêl serat iber-iber utawi kintunan

Pathokan ngikêt ukârâ tumrap layang ibêr-ibêr utawâ kiriman inggih mênikâ: cêkak, aos.

/Katrangane: pathokan ngikêt ukârâ tumrap kang lumrah kanggo ing layang

ibêr utâwâ kiriman, sâpâ padhané, iku wosing pathokané: cekak, aos, sarèhné têmbung mau adhakan bangêt kanggo ing sadadi dadi./

Miturut Dipodjojo (24:1981) wontên ing sêrat *Taju'ssalatin* ingkang sampun dipun-transliterasi, pasal sêwêlas, paugêran dumadi panyêrat wontên 5 inggih mênikâ.

- a. Panyêrat jêmbar kawruhipun, sumêrêp ngèlmi *falak*, étang wêkdal, kasusastran sâhâ ilmu sanésipun
- b. Pribadi panyêrat kédah luhur : têmbung-têmbungipun alus, èngêt pangangên-angênipun nyingkur, ilatipun sagêd rêmbagan sâhâ saé sêratanipun.
- c. Nalikâ nyêrat pamilihing papan kanthi rêsik ingkang sumingkir saking alangan, saénggâ ingkang dipunsêrat sagêd rêsik.
- d. Titipriksa punâpâ ingkang sampun kasêrat lan sampun ngantos sanésipun maos sêratanipun tanpâ idin.
- e. Têmbung-têmbungipun dipunpilih kédah pantês, boten dipunbalêni sâhâ saé éjaanipun, saénggâ nyingkirakên saking sumèlèh tapsir.

Wêwatonipun andhapuk ukârâ ing layang mênikâ sêratanipun sêkêdhik kémawon, cêkak. Ananging ingkang ya maknane, aos. Saéngga pasal wau saking sêrat *Taju'ssalatin* cocog kaliyan pathokanipun, inggih mênikâ cêkak, aos ing nginggil wau. Damêl sêrat ibêr-ibêr pathokanipun cêkak, aos. Sagêd kapêndhêt saking sêrat *Taju'ssalatin* pasal sêwêlas, panyêrat kédah jêmbar kawruhipun, luhur, pamilihing papan ingkang rêsik, titipriksâ, têmbung-têmbungipun kédah pantês.

3. Anggit-anggit nganggé ukârâ gancaran

Sadéréngipun sinau nganggit-anggit ukârâ nganggé gancaran kédahipun nyumurupi wijining anggit wau rumiyin. Karangan utâwâ anggitan mênikâ mêdal saking angên-angên. Angên-angên wau wontên tigâ prakârâ, mênikâ: panimbang, kanggo nêksèni gêrah ing karangan, kapindho: råsâ, kanggo ngraosakên kapènaké caping têmbung tumrap ing pangrungu. Katêlune: karêp, gawé uriping ukârâ. Mulâ tiyang ingkang anggit nandukakâ sarânâ supados karanganipun kadunungan kahanan wau, déné kewajiban tiyang anggit ing cuplikan *teks* ngandhap mênikâ.

Ha: *sarampungé karangan kang kudu tumandang dhisik: panimbang, sajroning ati pitakoné: âpâ karangané gênah.*

Na: *tumuli, råsâ: tumandang, êndi kang gawé ora kêpênaking pangrungu kaowahânâ, nanging âjâ nganti ngilangaké gênahé.*

Ca banjur: *karêp: tumandang, nêksèni urip ing ukârâ.*

Bab têmbung panggandhêng nggantosakên têmbung satunggal kaliyan satunggalipun, nggantosakên ukârâ, dadi kênâ diarani panggandhêng ukârâ, kâyatâ lan serta. Têmbung panggandhêng ing ukârâ mênikâ sajak mlêbu dumadi golonganing karo têmbung pangikêting ukârâ. . Déné oreyané mangkéné.

Ha ukârâ sinarojâ, *iku kang diarani ukârâ jêjêr, iyâ iku kang dadi sêsulih ing jêjêr, kâyatâ: Saudara badhé tuwi dhatêng griyâ kulâ, punikâ damêl bingah manah kulâ.*

Ukârâ jêjêr iku katoné yèn ditakokaké, âpâ kang: damêl bingahing manah, katrangané; saudara badhé dhatêng griyâ kulâ. Kang iku mulané: damêl bingahing manah, diarani ukârâ wasésâ, ânâ déné; saudara badhé dhatêng griyâ kulâ, iku ukârâ jêjêr.

Ukârâ jêjêr wonten ing cuplikan ing inggil inggih mênikâ *Saudara*, ingkang dados sêsulih

ing ukàrà inggih mênikå *punikå*, kâyåtå *Saudara badhé tuwi dhatêng griyå kulå*, *punikå damêl bingah manah kulå*. Inggang didangokakên, mênåpå inggang *damel bingahing manah*, katranganipun: *saudara badhé dhatêng griyå kulå*. Inggang diarani ukàrà waséså inggih mênikå *damêl bingahing manah*, manawi ukàrà jêjêr inggih mênikå *saudara badhé dhatêng griyå kulå*.

PANUTUP

A. Dudutan

Inventarisasi naskah SWP wontên ing panalitèn mênikå dipunlampahi kanthi *studi katalog* kanggé mangrêtosni gunggungipun *naskah* sâhå wontên pundi kémawon *naskah-ipun* kasimpên. *Inventarisasi naskah* botên kalampahan kanthi ningali *naskah* wontên sêdâyå papan inggang wontên, ananging namung satunggal papan inggang *naskah-ipun* kapiji inggih wontên *Perpustakaan Rumah Budaya Tembi Bantul* sâhå *Balai Bahasa Yogyakarta*. Gunggungipun *naskah* Sêrat Wêdhå Pangriptå kalih *eksemplar*.

Irah-irahaning *naskah* inggang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikå inggih mênikå *Sêrat Wêdhå Pangriptå*. Irah-irahan mênikå kapanggihakên wontên *katalog Perpustakaan Rumah Budaya Tembi Bantul* kanthi nomêr 2358/LSJ/HD/2000.

Kawontênaning *naskah SWP* taksih saé, wêtah, sâhå taksih cêthå sêratanipun dipunwaos. Jinising *bahan naskah* inggih mênikå ngginakakên dlancang lokal. Jilidan *naskah* wontên inggang tasihi kêngcêng Lêmbaran *naskah-ipun* botên wontên inggang rusak mênåpå déné ical.

Naskah SWP kaéwokakên ing jinising

naskah piwulang inggang *teks-ipun* kasêrat mawi aksârà Jawa cithak. *Naskah* mênikå kaandharakên kanthi dhapukan gancaran. Basaning *teks* ngginakakên Bâså Jawi gagrag énggal kanthi ragam kråmå.

Salajêngipun, *transkripsi teks SWP* mênikå ngginakakên *metode transkripsi diplomatik*. Anggènipun *transkripsi* kanthi nyêrat malih *teks SWP* ngginakakên sêratan carik. *Transkripsi teks SWP* katindakakên kanthi ancas supados *teks SWP* sagêd lêstantun sâhå wontên salinanipun inggang sêratan carik.

Salajêngipun mênikå, *transliterasi teks SWP* ngginakakên *metode transliterasi standar*. Cårà anggènipun *transliterasi* inggih mênikå kanthi nggantos sêrataning aksârà saking aksârà Jåwå dhatêng aksârà Latin inggang dipunjumbuhakên kaliyan *Ejaan Yang Disempurnakan (EYD)*.

Suntingan tumrap *teks SWP* ngginakakên *metode suntingan standar*. *Suntingan teks* katindakakên kanthi cårà nglêrésakên *teks* inggang lêpat anggènipun nyêrat. Anggènipun nglêrésakên antawisipun inggih mênikå sagêd nambahi, ngirangi, mênåpå déné nggantos aksârà, wandå, sâhå têmbung wontên *teks SWP*. Sasampunipun *suntingan teks* katindakakên, salajêngipun damêl cathêtan inggang dipunsêbut *aparatur kritik*.

Salajêngipun, *terjemahan teks SWP* ngginakakên tigang *metode terjemahan*, inggih mênikå *metode terjemahan harfiah*, isi, sâhå *bebas* kanthi *kontekstual*. *Terjemahan* wontên ing panalitèn mênikå katindakakên kanthi cårà *teks SWP* dipun-alihbasa-akên saking bâså Jawi dhatêng bâså Indonesia.

Sasampunipun *terjemahan teks*, ngandharakên mratelakaken pathokanipun wonten ing *naskah Sêrat Wèdhâ Pangripta* : 1. Ngiket ukara mawi wangsalan ; 2. Damel serat iber-iber utawi kintunan ; 3. Nganggit-anggit ukara ngangge ukara gancaran.

B. Pamrayogi

Adhêdhasar panalitèn *teks Sêrat Wèdhâ Pangripta* ingkang sampun kalampahan tamtu kémawon wontên pamrayoginipun. Pamrayogi kaandharakên ing ngandhap mênikâ.

1. Teks Sêrat Wèdhâ Pangripta taksih prêlu dipuntliti malih kajumbuhakên kaliyan piwulang, sastra, mênâpâ déné bab sanèsipun.
2. Panalitèn naskah-naskah kinâ, mliginipun naskah-naskah Jawi taksih prêlu dipungarap kanggé nglêstantunakên isining naskah.
3. Sasanèsipun kanggé nglêstantunakên isining naskah ugi kanggé nglêstantunakên piwulang ing salêbêting naskah ingkang taksih sagêd dipunjumbuhakên ing pagêsangan

C. Implikasi

Asil panalitèn sâhâ pangrêmbagipun sampun dipunandharakên ing bab IV. Adhêdhasar asil panalitèn sâhâ pangrêmbagipun kasêbut wontên *implikasi-nipun*. Wondéné *implikasi* panalitèn mênikâ kanggé *lingkungan perguruan tinggi* mliginipun ing *Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah*, panalitèn mênikâ sagêd dados tambahaning sêsêrêpan bab cârâ ngêcakakên ngèlmi *filologi* kanggé mbabar *naskah* Jawi.

KAPUSTAKAN

Manuskrip

Sêrat Wèdhâ Pangripta. *Perpustakaan Rumah Budaya Tembi Kabupaten Bantul DIY* kanthi nomêr *inventaris* 2358/LSJ/HD/2000.

Pustakâ saking Buku

Baroroh-Baried, Siti dkk. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Darusuprpta. 2002. *Pedoman Penulisan Aksara Jawa*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusatama.

Djamaris, Edwar. 1977. *Filologi dan Cara Kerja Penelitian Filologi*. Bahasa dan sastra, Tahun III, No 1. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Kaelan. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif Bidang Filsafat*. Yogyakarta: Paradigma.

Mulyani, Hesti. 2009. *Teori Pengkajian Filologi*. Diktat (untuk Kalangan Terbatas) Mata Kuliah Filologi Jawa pada Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

_____. 2009. *Membaca Manuskrip Jawa. Gegeran Mata Kuliah Membaca Manuskrip Lanjut*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

_____. 2011. *Komprehensi Tulis. Gegeran Mata Kuliah Komprehensi Tulis Jawa*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

Padmosoekotjo, S. 1958. *Ngengrengan Kasusastran Djawa*. Jogjakarta: Hie Hoo Sing.

_____. 1986. *Paramasastra Jawa*. Surabaya: P.T. Citra Jaya Murti.

_____. 1987. *Paramasastra Jawa*.
Surabaya: P.T. Citra Jaya Murti.

Sutardjo, Imam. 2008. *Kawruh Basa saha
Kasusastran Jawi*. Surakarta: Fakultas
Sastra dan Seni Rupa Universitas Sebelas
Maret Surakarta.